

ÅRBOK FOR KARMSUND

MUSEET FOR HAUGESUND OG BYGDENE

Årshefte 1966 - 76

Haugesund 1976

Worum's Trykkeri A/S

BOFASTHET

Av Anne Louise Gjesdal Christensen.

Begrepet kontinuitet blir i vanlig språkbruk anvendt på flere måter. Generelt kan en si at det betegner noe som fortsetter, enten i tid eller rom. I vår sammenheng her har det med tidsdimensjonen å gjøre, det betegner forhold som varer ved.

Tidligere er nevnt at det er av interesse å avdekke hvor lenge folk har bodd på Risøy, om nye generasjoner Risøybuer har slått seg ned her i tiden som er gått siden folk begynte å bygge hus på øya for mer enn 100 år siden. Når folk gifter seg eller etablerer egen husholdning, flytter de jo oftest bort fra foreldrehjemmet, iallefall i bymiljøet idag. I mange tilfeller bor nygifte en stund hos et av foreldreparene og flytter bort når de finner anledning til å skaffe seg eget hus eller egen leilighet.

Jeg bruker begrepet *kontinuitet* for å betegne bofasthet over et generasjonsskifte på øya. Når en av hovedpersonene i en husholdning har oppgitt at de har vokst opp på Risøy, er altså dette betegnet som kontinuitet, selv om de kanskje har bodd andre steder i Haugesund i en mellomperiode. Noen få har ikke vokst opp på Risøy, men har overtatt foreldrenes hus etter at disse hadde hatt huset i noen år. Det er altså selve generasjonsskiftet vi har rettet oppmerksomheten mot i denne sammenhengen.

I tillegg til «kontinuitet» trenger vi nok et begrep for å betegne lang botid på øya, for de tilfellene der det ikke er noe generasjonsskifte med i bildet. Når folk har bodd på Risøy lenger enn 10 år, har jeg kalt dette *stabilitet*. Fenomenet bofasthet kan altså splittes opp i kontinuitet og stabilitet.

Fra alminnelig erfaring vet vi at bofasthet i høy grad er knyttet til eiendom. Vi har derfor tatt utgangspunkt i selve eiendommene i registreringen, og har brukt en informanthusholdning i hvert hus, i de aller fleste tilfellene huseierfamilien. Svært mange av husene er eneboliger. Alle informanter som er spurt om et eller flere emner er i tillegg spurt om bofasthet og botid. Dette forholdet kom også gjerne frem i de kortere samtalene under registrering av hus, uthus og gårder. Vi har derfor opplysninger om bofasthet i nesten alle eiendommene i Sundgaten.

Det er flere forhold vi må belyse for å vise kontinuitetens art:

Kontinuitet i huset.

Kontinuitet på øya.

Begge ektefeller representerer kontinuitet.

En ektefelle representerer kontinuitet.

Huset er overtatt fra foreldre,

fra besteforeldre,

fra andre slektninger.

Finner vi kontinuiteten i mannslinjen?

i kvinnelinjen?

Har folk kjøpt annet hus på øya enn barndomshjemmet?

Har de bodd på øya hele tiden?

Har de bodd andre steder i lengre perioder?

Bor 3 generasjoner i huset idag, med flere etablerte husholdninger?

Bor andre slektninger sammen i huset?

Bor andre slektninger på øya?

Ikke alle spørsmålene er like nøyaktig besvart i alle tilfellene, men vi kan sette opp materialet som er samlet inn i Sundgaten i en liten tabell:

Noen av eiendommene har vi ikke opplysninger om. Første rubrikk viser derfor hvor mange eiendommer vi har i alt i hvert av kvartalene i Sundgaten, og hvor mange av disse vi har opplysninger om.

I den neste rubrikken skal vi lese ut stabiliteten, vi regner jo med at et eierforhold/boforhold som har vart fra 1964, d.v.s. 10 år, kunne betegnes som stabilt. Det første rubrikkpåret viser hvor mange eiendommer som er omsatt i løpet av de siste 10 årene — i perioden 1964—74. Det andre rubrikkpåret viser det antall eiendommer som bare har vært eid i nåværende eiergenerasjon, som ikke har vært gjennom noen arveskifter.

Det som da blir igjen er alle de eiendommene som har vært i samme families eie over minst ett arveskifte, bortsett fra de få tilfellene som betegner kontinuitet på øya, i siste rubrikk.

Når vi først har fått greie på hvor stor kontinuiteten er, vil vi gjerne vite hvorledes denne arter seg, f.eks. hvor mange eiendommer som har vært gjennom mer enn ett arveskifte, og om arveskiftene har gått gjennom manns- eller kvinneledd.

Rubrikken som viser om det er søskenpar som eier huset, gjelder bare nåværende eierforhold. Vi har ikke oppgaver over sameie mellom søsken tidligere.

Opplysningene om 3-generasjonsboligene i nest siste rubrikk er tatt fra det totale antall eiendommer vi har opplysninger om.

Hovedtrekkene ved bofastheten kan altså settes opp i følgende tabellform.

Tabell 7.

Stabilitet og kontinuitet.

	Antall eiend.		Solgt		Kontinuitet i huset	Generasjons-skifter 1/2/3	Siste arveskifte		Nær slekt på øya	3. gen. bolig	Kontinuitet på øya i dag	
	I alt	m. oppl.	Etter 1964	Før 1964			kv.-ledd	m.-ledd				søskenpar
Sundgaten												
90—106	9	9		1	8*	8/0/0	4	3	1	4	2	
114—130	14	14	3	2	9	4/3/2	4	3	2	6	2	
134—151	14	12	1	2	8*	6/2/0	4	4		5	1	1
155—171	13	11	3	1	5	3/2/0	1	3	1	3	1	2*
Sum	50	46	7	6	30	21/7/2	13	13	4	18	6	3

Tabellen viser at 30 tilfeller av 46 kan betegnes som kontinuitet i huset, 6 eierforhold har vært stabile, mens 7 eiendommer er omsatt i løpet av de siste 10 årene. Her skal innskytes at vi i 3 tilfeller ikke vet noe om eierforholdet til huset, fordi vi har fått opplysninger som gjelder leieforhold. Disse tre tilfellene er hver især markert med et kryss i den hovedrubrikken de befinner seg. Men antallet omsatte eiendommer kan derfor være høyere enn de 7 pluss 6 under rubrikken «solgt», maksimalt 3.

Kontinuitet og stabilitet må karakteriseres som høy. De fleste tilfeller som er betegnet som stabile dreier seg om bofasthet på ca. 20 år, med 30 år som den lengste perioden.

Den største gruppen i kontinuitetsrubrikken gjelder de forhold som har vart over ett arveskifte som rimelig kan være. Det gjelder 21 eiendommer, og mange har vært i samme families eie fra huset var nytt. Det samme gjelder de tilfellene som har vært gjennom 2 arveskifter. I 2 tilfeller har gått i arv gjennom 3 skifter, d.v.s. at 4. generasjon eier huset idag. Som tabellen viser er det 6 3-generasjonsboliger i de 46 tilfellene vi har opplysninger fra.

Arveskiftene har gått i nøyaktig like mange kvinneledd som mannsledd, 13 av hver. 1 hadde overtatt huset etter bestemor og bodde en stund sammen med henne i huset. 1 kontinuitetstilfelle har gått gjennom fjernere slektninger.

Intervjuene viser at tre familier hadde bodd annet sted på Risøy, og en familie hadde bodd inne i byen en tid. Det kan være flere slike tilfeller enn dem vi har fanget opp her, fordi vi ikke gikk dypere inn på dette forholdet under registreringen. Det samme gjelder spørsmålet om begge ektefeller kom fra Risøy, eller bare en av dem. Av de 46 vi har rubrisert her var det bare et par som hadde funnet seg ektefelle på Risøy. 18 av husholdningene har slektninger på øya, mange av dem i selve Sundgaten.

I tabellen er materialet gruppert etter gatestykkene, slik at vi får en bedre oversikt over det. Nå er det så små tall vi opererer med her at vi bare bør sammenholde de største gruppene, som viser stabilitet og kontinuitet.

Lavest kontinuitet finner vi i den nordligste delen. Her er det bare 5 eiendommer av 11 hvor nåværende eier hadde overtatt huset etter familien sin. 3 av 11 er solgt i løpet av de siste 10 årene.

I gatestykket nærmest broen er kontinuiteten størst. Ingen salg har skjedd etter 1964. Det er kontinuitet i 8 av de 9 husene, og tidsperiodene dette strekker seg over, er ofte fra huset var nytt for ca. 70 år siden. Alt i alt er situasjonen i dette gatestykket temmelig unik.

I beltet tvers over øya som inngår i registreringen, d.v.s. området mellom Vågs-gaten og Fresvigsgaten, har vi også opplysninger om kontinuitet og stabilitet, men ikke så tett som i Sundgaten. Det ligger 28 eiendommer i dette beltet, og vi har opplysninger om 14 av dem, jevnt fordelt i hvert gatestykke. Husklyngen «vest på Risøyen» består av 13 eiendommer. Vi har opplysninger om 5 av disse. I alt blir

det opplysninger fra 19 eiendommer av et totalt antall på 41, d.v.s. noe under halvparten. Bare en av eiendommene var på registreringstidspunktet overtatt av HVM og sto delvis tom. 17 eiendommer representerte kontinuitet, i den 18. eiendommen representerte informanthusholdningen en bofasthet over 41 år.

Den graden av bofasthet som kommer fram i utvalget vårt på 19, er så høy at en rent umiddelbart må sette et spørsmålstejn ved utvalget av eiendommer. Vi bør derfor være forsiktige med å regne de 19 som representative for helheten. Jeg vil derfor nøye meg med en beskrivelse av materialet uten å sette det opp i tabell-form slik vi gjorde det i Sundgaten.

11 av disse 17 som er betegnet som kontinuitet hadde overtatt huset etter foreldrene til en av ektefellene. 6 hadde gått i mannsledd og 5 i kvinneledd. Ett av husene var leiet ut til eierens sønn, som altså var vår informantfamilie her. 1 sønn har overtatt del av farens/slektingers tomt og bygget hus. 4 hadde bygget hus, 1 hadde kjøpt et eldre hus nylig. Av de 17 hadde 4 informanthusholdninger bodd i byen en stund, 3 hadde bodd andre steder på øya. I 3 av husholdningene her hadde begge ektefellene vokst opp på Risøy, eller kunne vise til annen form for kontinuitet gjennom foreldre og besteforeldre. 2 av husene var 3-generasjonsboliger. 6 av husholdningene hadde slektinger på øya.

Vi har tidligere nevnt at det var forholdsvis flere yngre hus i dette beltet enn det var i Sundgaten. Kontinuiteten går derfor ikke over så lange tidsspenn. De fleste av husene her har vært gjennom bare ett arveskifte, men et par hadde vært gjennom to arveskifter.

Oppgavene fra husklyngen i vest må spesielt fremheves fordi vi her finner meget lange kontinuitetslinjer. Bebyggelsen her tilhører som nevnt tidligere, den eldste på øya. 3 av eiendommene har vært gjennom 3 arveskifter, 2 har vært gjennom 2 arveskifter.

I Sundgaten var det 9 eiendommer som også representerte en slik lang kontinuitet. Disse tilsammen 14 tilfellene dreier seg om lange tidsspenn, mellom 70 og 100 år. I noen tilfeller kjenner en dessuten til at familien hadde bodd på øya enda lenger enn den tiden de hadde vært knyttet til den eiendommen de nå hadde, slik at kontinuiteten kunne strekkes enda en generasjon bakover i tiden. Da er vi tilbake til den aller første bymessige bosetningen på øya, til 1840-årene, d.v.s. til de første innflytterne til det som senere skulle bli byen Haugesund.

Noen av de tilfellene som er kommet med går enda lenger tilbake, idet etterkommerne etter dem som eide de opprinnelige gårdsbrukene på øya bor her idag. Et av brukene ble kjøpt for 2 generasjoner siden. Etterkommerne av disse bor fremdeles på øya, i ganske stort antall. De fleste av dem bor utenfor vårt undersøkelsesområde, men 4 av de husholdningene vi har med her, slekter fra denne opprinnelige bosetningen.

Vi har spurt nærmere om hvorledes overtagelsene har skjedd. Noen av informantene har bodd i huset side de ble født, ofte i forskjellige leiligheter. Noen har

bodd en kort stund i foreldrenes leilighet etter at de giftet seg, og så flyttet ut når de fikk anledning til å etablere sin egen husholdning. Det har jo vært flere leiligheter i mange av husene, så det vanlige i disse tilfellene synes å ha vært at de har bodd i en egen leilighet, i nær kontakt med foreldrene i mange år. De mange store husene som tidligere hadde flere leiligheter har slik vært med på å skape vilkår for kontinuiteten.

I flere tilfeller hadde søsken av foreldrene med ektefeller og barn også bodd i huset i en av leilighetene i kortere eller lengre periode. Som oversikten fra Sundgaten viser, har vi tilfeller hvor søsken har overtatt huset. I to av disse tilfellene har søsken felles husholdning. I ett av disse igjen har et tredje søsken egen leilighet i huset.

I endel tilfeller hadde alle barna bosatt seg utenfor foreldrehjemmet, på Risøy eller andre steder i byen. Når foreldrene så falt fra, overtok de sitt gamle hjem. Dette skjedde dersom de selv bodde i en leilighet. Vi kjenner ikke til at noen har solgt sitt eget hus annet sted for å overta foreldrehjemmet. Den av søskenene som ikke var helt fornøyd med sitt husvære overtok gjerne huset, i full forståelse med de andre søskenene, og ofte sterkt oppmuntret av dem. Hvis en av arvingene ønsket å selge, har vedkommende gjerne blitt overtalt av de andre til å frafalle dette ønsket. På spørsmål til nye eiere om de visste hvorfor ikke arvingene overtok huset i sin tid, har disse opplyst at det enten ikke fantes arvinger, eller at alle hadde et eget hus.

Det varierer litt om folk ønsker at deres barn eller andre slektninger skal overta huset. Noen ønsker det ikke, på grunn av den usikre fremtiden. Noen vet at barna ikke tenker på å overta huset. Men noen uttrykker ønske om at huset skal være i slekten, og at de har barn som er interesserte i å overta når det blir aktuelt.

Det fremgår av dette jeg nå har gjennomgått at mange hadde nære og fjerne slektninger på øya. Vi har spurt om folk ser mer til disse slektningene enn de ville gjort om de hadde bodd annet sted. Dersom det er nære familierelasjoner det dreier seg om, synes det som om nærheten betyr mye. Søsken eller foreldre/barn kan oppgi at de ser hverandre omtrent daglig. Når det gjelder fjernere slektninger synes nærheten av bosted å ha lite å si for kontakten. Tidligere var det mer vanlig at slektningene bodde i nærheten, og det synes som de hadde mye kontakt med hverandre. Barna var ofte innom hos slektningene sine, især hvis de hadde en bestemor i nærheten. Kvinnene kunne ha endel samarbeid i større husholdningsoppgaver, som f. eks. brødbaking.

Vi må også knytte noen kommentarer til forskjellen i kontinuitet i de forskjellige gatestykkene i Sundgaten. Dette resultatet kan tyde på at kontinuitet eller flyttestabilitet er et selvforsterkende fenomen. Dersom noen først begynner å flytte ut av et område, følger i mange tilfeller også andre etter. Dersom bolig eller strøk ikke føles tilfredsstillende for noen av beboerne i et strøk, vil flere begynne å resonnerer omkring dette og finner andre områder og boliger mer attraktive. Bortflytting

kan oppfattes som et mentalt press på dem som blir igjen. Jeg har muntlige opplysninger om slike hendelsesforløp fra andre steder, hvor alle var fornøyde med sin boligsituasjon i et eneboligområde, inntil en av familiene flyttet ut. Deretter flyttet alle som tidligere hadde tilhørt naboskapet ut på nokså kort tid. Sammenliknende undersøkelser får vise om dette er et typisk hendelsesforløp. Foreløpig får vi nøye oss med å peke på at forskjellen i kontinuitet og flytting muligens kan forklares slik.

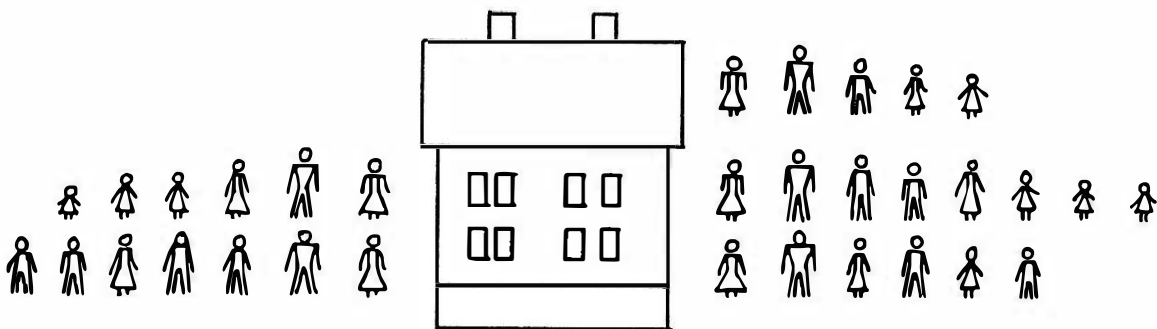
I Boforholdsundersøkelsen fra 1973 som Statistisk Sentralbyrå har utarbeidet, finner vi noen opplysninger som setter resultatene fra Risøy i et visst relief. Boforholdsundersøkelsen tar opp hvorledes folk har anskaffet boligen sin. (Tab. 57 og 58, s. 92, 93). 5 % av dem som bor i enebolig eller to — firemannsbolig, har arvet boligen. I tettsteder er det 3 % som har arvet. Disse oppgavene gjelder husholdninger fra hele landet. Men dersom husholdningen hadde flyttet inn i boligen sin før 1921, var det hele 57 % som hadde arvet huset. Av dem som hadde flyttet inn mellom 1921 og 1945, hadde 24 % arvet. Prosenten synker til 2 i de husholdninger som har flyttet inn i 1968 eller senere. Det synes altså som om det blir mer og mer sjeldent at folk overtar hus ved arv.

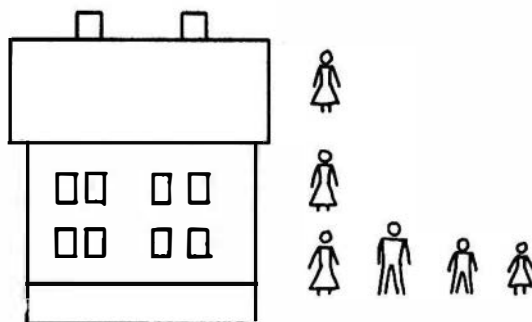
Den gruppen vår som nærmest tilsvarende arv er den jeg har kalt kontinuitet i huset. (Vi sammenlikner med tallene i Sundgaten, fordi vi var sikrere på representativiteten her.) 28 av våre 46 tilfeller hadde overtatt huset etter foreldre eller slektninger. Omgjort i prosenter blir dette noe over 60 %.

Nå kan vi ikke sammenlikne våre tall med boforholdsundersøkelsen direkte. Utvalget vårt gjelder jo stort sett eierhusholdninger, mens Statistisk Sentralbyrå har valgt sine informanthusholdninger fra et totalt antall. Likevel er forskjellene så store at vi har grunnlag for å påstå at vi på Risøy finner en usedvanlig høy grad av bofasthet.

Men vi må ikke glemme at det har skjedd en voldsom uttynning av befolkningen i området. Mange har flyttet bort, til nye boligstrøk utenfor Haugesund, f.eks. bygget selv, iflg. Boforholdsundersøkelsen den mest vanlige måte å skaffe seg bolig på i Norge. Fenomenet uttynning/utflytting har vært påtagelig i alle byområder i landet. Dette bidrar også til at vi ikke kan sammenlikne våre tall med boforholdsundersøkelsen direkte.

Jeg skal vise et eksempel på uttynning av antallet personer i et hus fra intervju-materialet vårt. Dette er et drastisk eksempel som får tjene som illustrasjon til hva som har skjedd i svært mange tilfeller.

Uttykning av befolkningen i et av husene. Konstruert eksempel. På forrige side vises situasjonen omkring 1. verdenskrig, på denne side i 1975. Både i 1. og 2. etasje er de to leilighetene slått sammen til en.

Antallet leiligheter er redusert idag, fra 5 til 3. Bare en av familiene er omtrent på samme sted i familiesyklusen som de fem familiene var i omkring første verdenskrig. Både i 2. etasje og på kvisten finner vi idag enkehusholdninger. Det er mange av dem i strøket idag. Tidligere synes det å ha vært normen at eldre enker flyttet til sine voksne barn, både av økonomiske og etterhvert av pleie-messige grunner. Det store antallet enkehusholdninger i store leiligheter må være et nytt fenomen.

I forbindelse med beskrivelse av overtagelsesmåte, nevnte jeg at selve hustypene antagelig har åpnet for sterk kontinuitet, ved at det var flere leiligheter i mange hus. Et annet moment må også nevnes i denne forbindelse. Vi har med noen oppgaver over «kontinuitet på øya». Især i området utenfor Sundgaten har vi fått dette med — de som har bygget eget hus. Det har hele tiden vært ledige byggetomter på Risøy. Dette har selvfølgelig støttet opp under muligheten for bofasthet her, i motsetning til andre bystrøk som kan være utbygget for lang tid tilbake.

Selv om vi har kunnet vise at kontinuiteten og stabiliteten på Risøy er usedvanlig høy, oppfatter befolkningen selv endringene i disse forholdene som det mest slående. Det at folk passerer på fortauet uten at de vet hvem de er, er en ny opplevelse der på øya. Nye tilflyttede familier synes også å bli senere integrert i den eldre befolkningen idag enn tidligere.

Det er et markant trekk at mange innflyttere fra øyene utenfor Haugesund kjøper de ledige husene på Risøy idag. 3 av informantfamiliene våre var tidligere fiskere som hadde kjøpt hus i Sundgaten i løpet av de 10 siste årene. En av dem oppga at han kjente flere av dem i nabolaget fra lokalbåten ut til øyene fra før. De likte seg på øya på grunn av den nære kontakten med sjøen. En av dem hadde fiskebåten sin liggende ved kai ut mot Smedasundet.

Flere av dem som hadde kjøpt hus på Risøy, hadde fått vite om huset gjennom kjente. Noen bodde allerede her, i leilighet. En hadde f.eks. kjøpt huset av «en venninde av bestemor». I noen få tilfeller hadde salget blitt ordnet gjennom en eiendomsmekler.

Vi kan si at sterk kontinuitet i en befolkningsgruppe er et uttrykk for at mange mennesker ønsker å fortsette å bo der de har vokst opp og føler at de hører hjemme. Større undersøkelser viser at dette ønsket er utbredt i befolkningen her i landet. I Bostedspreferanser, utarbeidet ved Norsk Institutt for by- og regionsforskning, Oslo 1974, kommer dette meget overbevisende og klart frem. I planlegging og utvikling av produksjonsliv og økonomi har vi imidlertid vært vant til å regne med at menneskene godt kan flytte til andre steder for å søke seg arbeid. Vi har bygget på et prinsipp om «mobil arbeidskraft». Flere og flere setter etterhvert spørsmålstegn ved dette prinsippet, og færre er villige til å akseptere et samfunn som bygger på sterk mobilitet. Endel flyttebevegelser er naturligvis ikke til å unngå, og mange ser også en utfordring i dette, og ønsker å forandre boligform og livsform. Spørsmålet som kan drøftes er graden av mobilitet. Behovet for kontinuitet er også et moment som må komme med i vurderingene under planlegging.

Undersøkelser av kontinuitet i et lite lokalsamfunn blir viktige i den debatten som pågår omkring disse spørsmålene. Materialet fra Risøy er med på å utfylle bildet som sosiologene har kommet frem til i de rapportene som er nevnt ovenfor.

Risøybuene er ellers i Haugesund kjent for sin sterke hjemhørighetsfølelse. De er også kjent for å ha hatt en sterkere samhørighet seg imellom enn det som er vanlig andre steder i byen, bortsett fra Hasseløy. Vi kan si at den sterke kontinuiteten er en konkret avspeiling av disse forholdene. Samtidig er selvfølgelig kontinuiteten en betingelse for at samhørighet og identitetsfølelse opprettholdes over tid.